

Richard Powers
RAZVEJENJE

prevedel Andrej E. Skubic

Za Aido

Največja radost, ki nam jo lahko dajo polja in gozdovi, je namig na skrivnostno povezavo med človekom in rastlino. Nisem sam in nepripoznan. Pokimajo mi, in jaz pokimam njim. Opletanje vej v neurju je zame obenem nekaj novega in obenem prastarega. Preseneti me, in vendar mi ni neznano. Občutek je podoben, kot ko me obide vzvišena misel ali plemenito čustvo, ko presodim, da mislim prav ali ravnam pravično.

— RALPH WALDO EMERSON

Zemlja utegne biti živa: toda ne, kot so si jo predstavljali naši predniki – kot svestno boginjo, ki ve, kaj hoče, in vidi v prihodnost –, temveč živa kot drevo. Drevo, ki biva tiho, se razen zibanja v vetru ne giblje, in vendar brezkončno občuje s soncem in prstjo. Sonce in vodo in krepčilne minerale porablja za rast in premenjave. A vse to počne tako nezaznavno, da se mi zdi star hrast na zelenici enak kot takrat, ko sem bil še otrok.

— JAMES LOVELOCK

Drevo ... ono te gleda. Gledaš drevo, te poslušša. Ono nima prst, ne zna da govori. A tisti list ... ta pije, raste, v noč raste. Ko spiš, nekaj sanjaš. Drevo in trava, ista stvar.

— BILL NEIDJIE

Korenine

Sprva ni bilo nič. Potem je bilo vse.

Potem se v parku nad nekim zahodnim mestom po mraku iz zraka usujejo sporočila.

Ženska sedi na tleh, naslonjena na bor. Njegovo lubje ji trdo pritiska ob hrbet, trdo kot življenje. Njegove iglice odišavljajo zrak in sila mrmra v osrčju lesa. Ušesa se ji uglasijo do najnižjih frekvenc. Drevo pripoveduje, v besedah izpred besed.

Pravi: Sonce in voda sta vprašanji, na kateri je vredno odgovarjati v neskončnost.

Pravi: Dobro vprašanje je treba mnogokrat iznajti na novo, od začetka.

Pravi: Vsak košček zemlje potrebuje nov način, da se ga zaobjame. Za razvejenje obstaja več načinov, kot jih lahko kadarkoli najde kak cedrov svinčnik. Stvar lahko odpotuje kamorkoli, če je le pri miru.

Ženska počne natanko to. Signali se usipajo okrog nje kot semena.

Govorica se nocoj razlega daleč. Ukrivljenost jelš pripoveduje o davnih katastrofah. Mačice cvetov bledega činkapina trosijo cvetni prah; kmalu se bodo preobrazile v bodičaste plodove. Topoli ponavljajo čenčanje vetra. Kakiji in orehi nastavljajo svoje mamljive ponudbe in jerebike svoje krvavo rdeče kobule. Starodavni hrasti mahajo s prerokbami bližajočega se vremena. Več sto vrst gloga se smeji enotnemu imenu, ki so si ga prisiljene deliti. Lovori vztrajajo, da celo smrt ni nič, kar bi bilo vredno kratenja spanca.

Nekaj v duhu zraka ženski veleva: Zapri oči in pomisli na vrbo. Žalovanje, ki ga vidiš, bo zmota. Naslikaj si akacijev trn. Nič v tvojih mislih ne bo dovolj ostro. Kaj plava tik nad teboj? Kaj lebdi nad tvojo glavo prav zdaj – zdaj?

Pridružijo se še daljnješa drevesa: Vsi ti načini, kako si nas zamišljate – uročene mangrove na hoduljah, zasukani pik muškatnega oreška, skrivenčena debela kalifornijskega octovca, pokončni izstrelek sala – so vselej le štrclji. Nikdar nas ne vidite celih. Vselej zgrešite vsaj pol in več. Pod tlemi je vselej prav toliko kot nad njimi.

To je problem z ljudmi, njihov temeljni problem. Življenje teče mimo njih, ne da bi ga opazili. Prav tam, prav poleg. Ustvarjanje prsti. Kroženje vode. Prekupčevanje s hranili. Ustvarjanje vremena. Gradnja ozračja. Hranjenje in zdravljenje in ponujanje zavetja več vrstam bitij, kot jih ljudje zmorejo naštet.

Zbor živega lesa poje tej ženski: Če bi bil tvoj um le malce bolj zelen, bi te utopili v pomenu.

Bor, na katerega se naslanja, pravi: Poslušaj. Nekaj moraš slišati.

Nicholas Hoel

Zdaj je čas kostanjev.

Ljudje lučajo kamne v orjaška debela. Kostanji se usipajo povsod okrog njih kot božanska toča. To se to nedeljo dogaja po nešteti mestih od Georgie do Maina. V Concordu sodeluje tudi Thoreau. Občutek ima, kot da obmetava čuteče bitje, topoumnejše od sebe, a vseeno v krvnem sorodstvu. *Stara drevesa so naši starši in morebiti starši naših staršev. Če si želiš spoznati skrivnosti Narave, moraš ravnati človečneje ...*

Na Prospect Hillu v Brooklynu se novodošlec Jørgen Hoel smeji toči, ki jo sprožajo njegovi meti. Ob vsakem zadetku kamna se usipajo cele lopate hrane. Može se podijo okrog kot tatovi, čepice, vreče in zavihke hlač si tlačijo s kostanji, odrešenimi iz svojih ježkov. To je to, znamenita zastonjska pojedinina Amerike – še ena ploha plodov v deželi, ki celo svoje odpadke jemlje naravnost z božje mize.

Norvežan in njegovi prijatelji iz brooklynske ladjedelnice jedo svoj plen, pečen nad velikimi kresovi na jasi v gozdu. Osmojeni kostanji so nepopisno blagodejni: sladki in slastni, razkošni kot z medom pomazan krompir, obenem zemeljski in skrivnostni. Ježkaste lupine pikajo, a njihov *Ne* je bolj draženje kot resnična prepreka. Kostanji se *želijo* izmuzniti iz svoje bodičaste zaščite. Vsak se prostovoljno ponuja,

da bo po jeden, da bi se lahko drugi razširili daleč naokrog.

Tistega večera Hoel, pijan pečenih kostanjev, zasnubi Vi Powys, irsko dekle iz z borovci obraslih vrstnih hiš dve ulici od njegove najemniške sobe na obrobju Finn Towna. Pet tisoč kilometrov naokrog nima nihče pravice ugovora. Poročita se pred božičem. Do februarja sta že Američana. Spomladi kostanji znova zacvetijo, njihove dolge razmršene mačice valovijo v vetru kot razpenjeni valovi na sinjezelenem Hudsonu.

Z državljanstvom pride lakota po še nerazrezanem svetu. Par zbere na kup svoje premičnine in se po kopnem odpravi prek širnih planjav vzhodnega belega borovca v temne bukove gozdove Ohia, prek hrastovih logov Srednjega Zahoda do nekega zaselka blizu Fort Des Moinesa v novi državi Iowa, kjer oblasti razdeljujejo včeraj razparcelirana zemljišča vsakomur, ki jih je pripravljen obdelovati. Njuni najbližji sosedje so tri kilometre proč. Tisto prvo leto orjeta in obdelujeta dvajset hektarov zemlje. Koruza, krompir in fižol. Delo je trdo, a njuno. Boljše kot gradnja ladij za mornarico katerekoli dežele.

Potem pride prerijska zima. Mraz je preizkušnja za njuno življenjsko voljo. Noči v prepišni kolibi jima izčrpavajo kri. Vsako jutro morata razbiti led na škafu z vodo, da si umijeta obraz. Vendar sta mlada, svobodna in polna zanosa – edina skrbnika lastnega obstanka. Zima ju ne ubije. Ne še. Najmračnejši obup v njuni srčiki se zbije v diamant.

Ko je znova čas za setev, je Vi noseča. Hoel ji pritiska uho ob trebuh. Vi se smeji njegovemu osuplemu obrazu. »Kaj pravi?«

Odgovori ji v svoji preprosti, zaletavi angleščini: »Jesti mi daj!«

Tistega maja Hoel odkrije šest kostanjev, zatlačernih v žepek delovne halje, ki jo je nosil na dan, ko je zasnubil svojo ženo. Pritisne jih v prst zahodne Iowe na travni preriji, ki obkroža njuno kolibo. Kmetija je stotine kilometrov od kostanjevih naravnih rastišč, tisoče kilometrov od kostanjevih poedin na Prospect Hillu. Hoel se vsak mesec teže spominja tistih zelenih gozdov Vzhoda.

Toda to je Amerika, kjer se ljudje in drevesa podajajo na najpresenetljivejša potovanja. Hoel poseje, zalije in si misli: *Nekega dne bodo moji otroci otre-sali debla in jedli zastonj.*

Njun prvorojenec umre v zgodnjem otroštvu, ubije ga stvar, ki še nima imena. Mikrobi še ne obstajajo. Bog je edini, ki jemlje otroke, izmika že zametke duš iz enega sveta v drugega po svojih skrivnostnih urnikih.

Eden od šestih kostanjev ne vzkali. Toda preživjele poganjke Jørgen Hoel čuva. Življenje je boj med Stvarnikom in njegovo stvaritvijo. Hoel postane strokovnjak za ta spopad. Ohranjanje dreves pri življenju je malenkost v primerjavi z drugimi vojnam, ki jih mora bojevati iz dneva v dan. Ob koncu prve rastne

sezone so njegova polja polna in najkrepkejše mladike so zrasle više od pol metra.

Čez še štiri leta imata Hoelova tri otroke in za metek kostanjevega gaja. Vejice so suhljate, njihova rjava stebela posuta z lenticelami. Ob bujnih, nazobčanih, žagastih, zašiljenih listih se zdijo vejice, iz katerih ženejo, kar pritlikave. Z izjemo teh mladik in redkih raztresenih dobov v nižavju je domačija kot otok v travnatem morju. Tudi ti mršavi poganjki že pridejo prav:

Čaj iz mladih drevesc za srčne tegobe,
listje mladih poganjkov za zdravljenje odrgnin,
hladni nalivek iz lubja za zaustavljanje krvavitev
po porodu,
pogrete šiške za zdravljenje novorojenčkovega popka,
listje, zavreto z rjavim sladkorjem, za kašelj,
obkladki za opekline, listje za phanje slamnjač,
izvleček za obup, kadar je tesnoba prehuda ...

Vrstijo se tako debela kot suha leta. Čeprav je njuno povprečje bolj krmežljivo, Jørgen opaža trend rasti. Vsako leto, ko orje, izkrči več ledine. In bodoča Hoelova delovna sila vse bolj raste. Za to skrbi Vi.

Drevesa se gostijo kot čarobni gozd. Kostanj raste hitro: *ko jêsen naredi bejzbolski kij, kostanj že naredi kredenco*. Skloni se nad sadiko, da si jo ogledaš, pa ti bo iztaknila oko. Ko se debela vijejo navzgor, se pokline v njihovem lubju zavijajo v sveder. V vetru vejice migotajo med temno in blede zeleno. Oble listov ženejo navzven, da si izborijo še več sonca. Plapolajo v

vlažnem avgustu, kot si Hoelova žena včasih še zmeraj razpusti svoje nekdanje jantarne lase. Ko v mladi državi znova izbruhne vojna, je pet debel že preraslo moža, ki jih je posejal.

Neusmiljena zima 1862 jima skuša vzeti še enega otroka. Sprijazni se z enim od dreves. Najstarejši otrok, John, naslednje poletje ugonobi še eno. Fant sploh ne pomisli, da bi potrganje polovice listov, da bi se z njimi igral kot z bankovci, lahko drevesce ubilo.

Hoel fanta pocuka za lase. »Kako ti to je všeč? Hm?« Fantu pripelje zaušnico. Vi se mora vreči med njiju, da prekine pretepanje.

Leta 1863 pride vpoklic. Najprej morajo iti mladi in samski. Jørgen Hoel s triintridesetimi leti, z ženo, majhnimi otroki in nekaj deset hektari dobi odlog. Nikoli ne pomaga obraniti Amerike. Reševati mora manjšo deželo.

V domačem Brooklynu pesnik, negovalec umirajoče Unije, zapiše: *Ena sama travna bilka ni nič manj pomembna kot pot, ki jo v eni noči prepotujejo zvezde.* Jørgen teh besed nikoli ne prebere. Besede se mu zdijo zvijačne. Njegovi korusa in fižol in buče – vse rastoče stvari same po sebi mu razkrivajo brezbesedni um Boga.

Še ena pomlad, in tri preostala drevesa se bujno smetanasto razcvetijo. Cvetovi imajo rezek, oster, kisel vonj kot stari čevlji ali usmrajeno spodnje perilo. Potem pride za naprstnik sladkih kostanjev. Celo ta skromna letina moža in njegovo izčrpano ženo spomni na padajočo mano, ki ju je nekega večera v gozdovih vzhodno od Brooklyna privedla skupaj.

»Polni koši ga bodo,« pravi Jørgen. V mislih že pripravlja kruh, kavo, juhe, kolače, golaže – vse poslastice, za katere domačini vedo, da jih to drevo lahko ponudi. »Kar bo preveč, bomo prodajali, v mestu.«

»Božična darila za sosede,« sklene Vi. Toda v strahoviti suši tistega leta so sosedge tisti, ki morajo preživljati Hoelove. Še en kostanj umre od žeje v letu, ko niti prihodnosti ni mogoče prizanesti s kapljo vode.

Minevajo leta. Rjavi debli začneta siveti. Neke izsušene jeseni strela, ki ima v preriji tako malo dovolj visokih tarč, s katerimi bi se bilo vredno ubadati, udari v enega od preostalega para kostanjev. Les, ki bi lahko bil dober za vse, od zibelk do krst, zagori. Ne ostane ga niti za trinožnik.

Edini preostali kostanj cveti dalje. Toda njegovi cvetovi ne najdejo več cvetov, ki bi jim odgovarjali. Milje naokrog nima več partnerja in kostanj, čeprav je hkrati moški in ženska, se ne more potešiti sam. In vendar to drevo v tankem, živem valju pod svojim ljubem čuva skrivnost. Njegove celice sledijo starodavni formuli: *Miruj. Čakaj.* Nekaj v samotnem preživelcu ve, da je mogoče prestati celo železni zakon Zdaj. Dovolj dela ima. Nebesnega dela, a vendar namenjenega zemlji. Ali kot zapiše negovalec Unije: *Naj tvoja duša ostane spokojna in zbrana pred milijonom vesolj.* Spokojna in zbrana kot les.

* * *

Kmetija preživi kaos Božje volje. Dve leti po Appomattoxu, med kopanjem, oranjem, sajenjem, redče-

njem, pletjem in žetjem, Jørgen dokonča novo hišo. Letine prihajajo in odhajajo. Hoelovi sinovi stopijo ob bok svojemu bikovskemu očetu. Hčerke se pomožijo po bližnjih kmetijah. Poženejo vasi. Kolovoz mimo kmetij se spremeni v pravo cesto.

Najmlajši sin dela v uradu davčnega cenilca okrožja Polk. Srednji postane bankir v Amesu. Najstarejši, John, ostane z družino na kmetiji in jo obdeluje, medtem ko starša pešata. John Hoel sledi hitrosti, napredku in mehanizaciji. Kupi parni traktor, ki obenem orje in mlati, žanje in veže. Med delom žvižga kot ubežnik iz pekla.

Za zadnji preostali kosanj se vse to zgodi v komaj nekaj novih poklinah, v palcu dodanih letnic. Drevo nabreka. Njegovo lubje se vije svedrasto kot Trajanov steber. Njegovi nazobčani listi še naprej pretvarjajo sončevo luč v tkivo. Več kot le vztraja: bohota se kot obla zelenega zdravja in čilosti.

In tako v drugem juniju novega stoletja Jørgen Hoel leži v postelji v s hrastom opaženi sobi v zgornjem nadstropju hiše, ki jo je sam postavil, in zre skozi spalnično okno v rojenje listov, ki plavajo in se lesketajo na nebu. Parni traktor njegovega sina nabija na zakotnem koncu kmetije, toda Jørgenu Hoelu se zdi kot nevihta. Veje mečejo lise nanj. Nekaj na teh zelenih in nazobčanih listih, sanje, ki jih je nekoč sanjal, vizija rasti in razcveta, naredi, da se povsod okrog njegove glave znova usuje pojedina.

Tuhta: kaj naredi, da se pri drevesu, ki je tako ravno in široko, lubje tako zvija in vrtilo? Bi lahko bilo krivo vrtenje Zemlje? Skuša pritegniti pozornost

ljudi? Pred sedemsto leti je na Siciliji neko kostanjevo drevo, šestdeset metrov po obodu, med divjim neurjem ponudilo zavetje španski kraljici in njeni stotniji vitezov na konjih. Tisto drevo bo za sto let in več preživelo moža, ki ni nikoli slišal zanj.

»Se spominjaš?« Jørgen vpraša žensko, ki ga drži za roko. »Prospect Hilla? Kako smo se najedli tisti večer!« Pokima proti olistanim vejam, proti deželi za njimi. »Tisto sem ti dal. In ti si mi dala – vse to! To deželo. Moje življenje. Mojo svobodo.«

Toda ženska, ki ga drži za roko, ni njegova žena. Vi je pred petimi leti umrla za okužbo pljuč.

»Zaspi zdaj,« mu pravi vnučka in mu položi roko nazaj na izmozgane prsi. »Vsi bomo samo spodaj.«

John Hoel pokoplje očeta pod drevesom, ki ga je ta posadil. Raztresene grobove zdaj obkroža meter visoka litoželezna ograja. Drevo nad njimi enako velikodušno meče senco na žive in na mrtve. Deblo je postalo predebelo, da bi ga John celega objel. Najnižji pas preživelih vej se širi nad dosegom rok.

Hoelov kostanj postane orientacijsko znamenje, kakršnim kmetje pravijo *stražarsko drevo*. Družine se med nedeljskimi izleti orientirajo po njem. Domačini ga uporabljajo, da usmerjajo popotnike, kot samotni svetilnik v morju peska. Kmetija cveti. Denarja je za seme, da raste in se množi. Ko očeta ni več in so bratje na svojem, ima John Hoel vso svobodo za kopicenje najnovejših strojev. Njegova garaža se polni

z žetvenimi kombajni, vejalniki in vezalniki. Redno potuje v Charles City, kjer si ogleduje prve dvovaljne bencinske traktorje. Ko napeljejo telefonsko omrežje, se takoj naroči, čeprav ga stane celo bogastvo in nikomur v družini ni jasno, za kaj bi lahko bila reč koristna.

Priseljenčev sin podleže boleznim obsedenosti z napredkom leta prej, kot se zanjo pojavijo učinkovita zdravila. Kupi si fotoaparata Kodak No. 2, »brownie«. *Samo gumb pritisnete, vse drugo naredimo mi.* Filme mora na razvijanje in izdelavo fotografij pošiljati v Des Moines, kar ga kmalu stane nekajkrat toliko, kot je stal dvodolarski aparat. Fotografira svojo ženo v katunu s skrivenčenim nasmehom, kako se nagiba nad novi mehanski ožemalnik za perilo. Fotografira svoje otroke, ki vozijo kombajn in jezdijo vlečne konje s sedlastimi hrbti po potkah ob poljih. Fotografira svojo družino v najlepši velikonočni opravi, opremljeno s klobučki in davečo se z metuljčki. Ko na njegovi drobni zaplati Lowe ni fotografirati ničesar drugega več, John uperi svoj aparat proti Hoelovemu kostonju, svojemu vrstniku.

Pred nekaj leti je najmlajši hčerki za rojstni dan kupil zoopraksiskop, čeprav se je z njim igral sam, ko se ga je ona naveličala. Zdaj te eskadrilje prhutajočih gosi in parade galopirajočih divjih konj, ki oživijo, ko se stekleni boben zavrti, vzbujajo njegovo domišljijo. Posveti se mu veliki načrt, kot da ga je iznašel sam. Sklene, da bo v letih, ki so mu še preostala, ujel življenje drevesa, da se bo videlo, kakšna je ta reč videti pospešena do hitrosti človeške želje.

V delavnici si sestavi trinožno stojalo. Potem na vzpetino blizu hiše postavi polomljen brusilni kamen. In na prvi dan pomladi leta 1903 John Hoel namesti svoj brownie na stojalo in naredi prvi portret stražarskega kostanja v vsej njegovi višini, ko se olistava. Natanko mesec dni kasneje z iste točke ob isti uri naredi novo sliko. Enaindvajsetega vsakega meseca se povzpne na tisto vzpetino. To postane njegov obred tudi v dežju in snegu in morilski vročini, njegova zasebna liturgija Cerkve rastočega rastlinskega Boga. Žena ga neusmiljeno zbada, otroci tudi. »Čaka, da bo drevo naredilo kaj zanimivega.«

Ko zbere dvanajst črno-belih posnetkov iz prvega leta in jih potegne prek prsta, v zahvalo za njegovo podjetnost ponudijo bore malo dragocenega. V nekem trenutku drevo iz nič ustvari liste. V naslednjem jih že vse ponuja zgoščujoči se svetlobi. Sicer pa veje zgolj bivajo. Toda kmetje so potrpežljivi, preizkušeni v številnih krutih letnih časih, in če jih ne bi gnale sanje generacij, bi le redki še vztrajali pri oranju iz pomladi v pomlad. John Hoel je 21. marca 1904 znova na vzpetini, kot da ima tudi sam na razpolago še stoletje ali dve, da dokumentira, karkoli nam čas skriva vsem na očeh.

* * *

Še preden se kdorkoli zave, tisoč devetsto kilometrov proti vzhodu, v mestu, kjer je mati Johna Hoela šivala obleke in njegov oče gradil ladje, udari katastrofa. V deželo se iz Azije pretihotapi morilec, skrit

v lesu kitajskih kostanjev, namenjenih elegantnim parkom. Drevo v živalskem vrtu v Bronxu se odene v oktobrske barve že julija. Listi se zvijejo in posušijo v barvi cimeta. Po nabrekli lubju se razširijo obročasti oranžni madeži. Les se ob najrahljšem pritisku udre.

V letu dni se oranžni madeži razširijo po kostanjih po vsem Bronxu – raztresavajoča se telesa zajedavca, ki je že umoril svojega gostitelja. Vsaka okužba v dež in veter sprosti množico spor. Mestni vrtnarji organizirajo protinapad. Okužene veje žagajo in jih sežigajo. Drevesa škropijo z apnom in modro galico z vozov, ki jih vlečejo konji. Dosežejo le to, da se s sekirami, s katerimi sekajo žrtve, spore še bolj razširijo. Raziskovalec v newyorškem botaničnem vrtu odkrije, da je morilec glivica, dotlej človeku neznana. Objavi svoje ugotovitve in zapusti mesto, da se izogne poletni vročini. Ko se nekaj tednov kasneje vrne, v mestu ni več kostanja, ki bi ga bilo še vredno reševati.

Smrt drvi skozi Connecticut in Massachusetts, preskakuje ducate milj na leto. Drevesa se vdajajo v stotinah tisočev. Dežela onemelo opazuje, kako se neprecenljivi kostanji Nove Anglije razblinjajo. Drevo za usnjarsko industrijo, za železniške pragove, za vlakovne vagone, telegrafске drogove, za kurjavo, ograje, hiše, hleve, čudovite pisalne in kuhinjske mize, klavirje, zaboje, papirno kašo in brezkončne zastonjske sence in pojedine – najbolj izkoriščano drevo v državi – izginja.

Pensilvanija skuša prek dežele izsekati stotine milj široko tamponsko cono. V Virginiji, na severnem

obronku najrazkošnejših kostanjevih gozdov v državi, ljudje pozivajo k verskemu prepородu, ki naj bi pregnal greh, kriv za kugo. Popolno drevo Amerike, hrbtenica celih podeželskih gospodarstev, prožni, trpežni rdeči les Vzhoda s tremi ducati industrijskih namembnosti – vsako četrto drevo v gozdu, ki se razteza osemsto tisoč kvadratnih kilometrov od Maina vse do Mehškega zaliva – je obsojeno na uničenje.

* * *

Novice o ožigu zahodne Iowe ne dosežejo. John Hoel se enaindvajsetega vsakega meseca ne glede na vreme vrne na svojo vzpetino. Hoelov kostanj še naprej dviguje spodnjo mejo svojih listov. *Nekaj poskušaja*, pomisli kmet, kar je njegov edini tvegani poskus filozofije. *Ima svoj načrt.*

V noči pred svojim šestinpetdesetim rojstnim dnevom se John ob dveh zjutraj prebudi in potipa po postelji, kot da nekaj išče. Žena ga vpraša, kaj je narobe. Skozi stisnjene zobe ji odgovori: »Saj bo minilo.« Osem minut kasneje je mrtev.

Kmetija pripade prvima dvema sinovoma. Starejši, Carl, bi rad ukinil nekoristne stroške fotografskega rituala. Frank, mlajši, pa želi očetovo desetletje obskurnega raziskovanja osmisliti z nadaljevanjem, enako trmastim, kot drevo širi svojo krošnjo. Več kot sto posnetkov kasneje začne najstarejši, najkrajši, najpočasnejši, najambicioznejši film, kar so jih kdaj posneli v Iowi, razodevati cilj drevesa. Prelet skozi posnetke pokaže, kako se subjekt na fotografijah iz-

teza in tipa proti nečemu na nebu. Tovarišu, morda. Proti svetlobi. Kostanjeva samoutemeljitev.

Ko se Amerika nazadnje pridruži svetovnemu požaru, Franka Hoela z drugim konjeniškim regimentom pošljejo v Francijo. Svojega devetletnega sina Franka mlajšega pripravi, da mu obljubi, da bo snemal fotografije do njegove vrnitve. To je leto za dolgoročne obljube. Kar fantu manjka pri domišljiji, nadoknadi s poslušnostjo.

Čista trapasta usoda reši Franka starejšega iz pekla Saint-Mihiela, le da bi ga zmlinčila z granato v Argonnskem gozdu blizu Montfaucona. Za njim ne ostane niti toliko, da bi se dalo pospraviti v smrekov zaboje in pokopati. Družina izdelava časovno kapsulo iz njegovih čepic, pip in zapestnih ur ter jo pokoplje na družinskem posestvu pod drevesom, ki ga je čisto prekratek čas vsak mesec fotografiral.

Če bi Bog imel fotoaparat, bi lahko z njim slikal drugačno kratko animacijo: ožig, ki se za trenutek zaustavi, preden se po Apalačih zapodi v samo osrčje kostanjeve dežele. Kostanji Severa so bili veličastni. Toda drevesa Juga so bogovi. Tvorijo skoraj čiste sestojke, ki segajo milje daleč. V obeh Karolinah rastejo debela, starejša od Amerike, tri metre v širino in štirideset metrov v višino. Celi gozdovi kostanjev cvetijo v valujočih oblakih beline. Množice gorskih vasi so zgrajene iz njihovega čudovitega ravnovlaknatega lesa. Eno samo drevo zmore dati štirinajst tisoč desk.

Zaloge hrane, ki pada do višine meč, prehranijo cela okrožja; vsako leto je kostonjevo leto.

Zdaj ti bogovi umirajo, vsi po vrsti. Vsa sila človeške domiselnosti ne more zaustaviti katastrofe, ki se je spustila nad celino. Ožig teče po vrhovih grebenov, mori vršac za vršacem. Človek, stoječ na razgledni točki nad južnimi gorami, lahko opazuje, kako se debla v natrganem valu spreminjajo v sivobelega okostnjake. Drvarji po ducatu držav hitijo, da bi posekali vse, česar glivica še ni dosegla. Komaj ustanovljena Gozdna služba jih spodbuja. *Porabite vsaj les, preden bo uničen.* In v tej reševalni akciji ljudje pobijejo vsako drevo, ki bi utegnilo vsebovati skrivnost odpornosti.

Petletnica v Tennesseeju, ki vidi, kako se v njenih čarobnih gozdovih pojavijo prve oranžne lise, ne bo imela svojim otrokom pokazati ničesar razen slik. Nikoli ne bodo videli zrele, polne oprave drevesa, nikoli spoznali videza in glasu in vonja otroštva svoje matere. Milijoni mrtvih panjev poganjajo vejice, ki se še leto za letom borijo, dokler ne umrejo za okužbo, ki shranjena v teh trmastih poganjkih ne bo nikdar izginila. Do leta 1940 glivica požre vse tja do najbolj daljnih sestojev v južnem Illinoisu. Štiri milijarde dreves v svojem prvotnem območju razširjenosti se razblinijo v mit. Z izjemo redkih odpornih žepkov so edini preostali kostonji tisti, ki so jih pionirji odnesli daleč proč, v države, ki so onkraj dosega plavajočih spor.

Frank Hoel mlajši drži obljubo očetu še dolgo po tistem, ko oče zbledi v zamegljene, presvetljene črno-bele spomine. Vsak mesec potopi v skledico z razvijalcem novo fotografijo. Kmalu je mladostnik. Potem mladenič. Svoje delo nadaljuje enako, kot širša Hoelova družina še naprej slavi god sv. Olafa, ne da bi se spomnila, kaj pomeni.

Franka mlajšega nikdar ne trpinči domišljija. Ne sliši se niti, ko pomisli: *Čisto mogoče je, da souvažim to drevo. Čisto mogoče je, da ga ljubim bolj, kot sem ljubil očeta.* Take misli ne pomenijo ničesar človeku, ki nima prave neodvisne želje; ki se je rodil pod stvarjo, na katero je priklenjen in pod katero mu je sojeno tudi umreti. Misli si: *Ta stvar nima tu kaj početi. Nikomur ni koristna, razen če jo posekamo.* Potem pridejo meseci, ko se presenečenemu očesu stegujoča se krošnja skozi kukalo zazdi kot šablona samega smisla.

Poleti se voda dviguje skozi ksilem in izpareva skozi milijon drobnih ustec na spodnji strani listov; iz zračne krošnje drevesa v vlažni iowski zrak izhlapi štiristo litrov na dan. Jeseni rumeneče listje Franka mlajšega preplavi z nostalgijo. Pozimi gole veje pokljajo in šumijo nad zameti, njihovi otopeli mirujoči brsti so skorajda zlovešči v čakanju. Toda vsako pomlad blede zelene mačice in smetanasti cvetovi v glavi Franka mlajšega za trenutek vzbudijo misli, za katere niti ne ve, kako jih premišljevati.

Tretji Hoelov fotograf vztrajno slika, enako kot vztrajno hodi v cerkev še dolgo po tistem, ko je že prispel do sklepa, da se celotni verni svet zgolj slepi z otroškimi bajkami. Ta nesmiselni fotografski ritual daje Franku mlajšemu nekakšen gluh smisel, ki mu ga niti kmetovanje ne more ponuditi. To je vsakomesečna vaja v opažanju stvari, ki sploh ni vredna opažanja, bitja, stanovitnega in nedostopnega kot življenje.

Sveženj fotografij med drugo svetovno vojno doseže število petsto. Frank mlajši se nekega popoldneva nameni prelistati slike. Sam sebi se zdi kot isti fant, ki je pri starosti devetih let dal očetu nespametno obljubo. Toda drevo se je s tokom let spremenilo do neprepoznavnosti.

Ko vsa zrela drevesa na domačih rastiščih kostanja izginejo, postane Hoelovo drevo znamenitost. Neki dendrolog iz Iowa Cityja pride preverit govorice: kostanj, ki se je izognil holokavstu. Novinar iz *Registra* napiše članek o enem zadnjih popolnih dreves v Ameriki. *Več kot tisoč dvesto krajev vzhodno od Misisipija ima v imenu besedo »Kostanjev«.* Toda da si lahko kostanj dejansko ogledate, morate prikolovratiti v neko podeželsko okrožje v Iowi. Navadni ljudje, ki med New Yorkom in San Franciscom potujejo po novi avtocesti, ki ureže zajedo mimo Hoelove kmetije, vidijo le vrelec sence sredi samotnih in ploških planjav koruze in soje.

V strupenem mrazu februarja 1965 brownie počí. Frank mlajši ga nadomesti z instamaticom. Kupček fotografij je zdaj debelejši od katerekoli knjige, ki jo

je kdaj skušal prebrati. Toda vsaka od fotografij v svežnju kaže le samotno drevo, od katerega se odbija vrtoglava praznina, ki jo mož tako dobro pozna. Vsakič ko Frank mlajši odpre objektiv, ima kmetijo za hrbtom. Fotografije skrivajo vse: dvajseta leta, ki za Hoelove niso bila nora. Depresijo, ki jih je stala osemdeset hektarov in pregnala polovico družine v Chicago. Radijske oddaje, ki dva od Frankovih sinov odvrnejo od kmetovanja. Smrt enega od Hoelov na južnem Pacifiku in dva Hoelova preživela z občutkom krivde. Deereje in caterpillarje, ki paradirajo skozi traktorsko garažo. Hlev, ki je neke noči ob tuljenju nemočnih živali pogorel do tal. Ducate veselih porok, krstov in maturiranj. Pol ducata prešuštev. Dve ločitvi, žalostni, da so potihnile ptice. Neuspešna kampanja enega od sinov za iowski parlament. Pravdanje med bratrancema. Tri nepričakovane nosečnosti. Dolgotrajno gverilsko vojno Hoelovih proti lokalnemu pastoru in polovici luteranske župnije. Učinke heroina in bojnih herbicidov, ki se z nečakimi vrnejo iz Vietnama. Potlačeni incest, večni alkoholizem, hčerkin pobeg s srednješolskim učiteljem angleščine. Rake (na dojki, na debelem črevesu, na pljučih), srčne bolezni, delavčevo roko, ki ji je kožo posnel transporter za zrnje, smrtno nesrečo bratrančevega otroka na večer maturantskega plesa. Neštete tone kemikalij z imeni kot rage, roundup in firestorm, patentirana semena, iznajdena za vzgojo sterilnih rastlin. Petdeseto obletnico poroke na Havajih in njen katastrofalni zaključek. Razkropitev upokojencev po Arizoni in Teksasu. Generacije zamer, poguma,

prizanesljivosti in presenetljive velikodušnosti: vse, kar bi človeško bitje lahko imenovalo *zgodba*, se dogaja zunaj okvirčka teh fotografij. Znotraj okvirčka je skozi stotine izmenjujočih se letnih časov zgolj tisto samotno drevo, njegovo razbrazdano deblo, ki se uvija kvišku v svoja zgodnja srednja leta, rastoče s hitrostjo lesa.

Nad Hoelovo kmetijo se plazi propad – nad vse družinske kmetije v zahodni Iowi. Traktorji postajajo prepošastni, vagoni, polni dušikovega gnojila, predragi, konkurenca prehuda in preveč učinkovita, marže prenizke, zemlja pa preveč izčrpana od nenehnega rojevanja, da bi prinašala dobiček. Vsako leto orjaške, centralno upravljane, neusmiljeno produktivne monokulturne tovarne pogoltnejo še enega sosedu. Kot je značilno za ljudi pred katastrofo vsepovsod, tudi Frank Hoel mlajši stopa usodi naproti mežikajoč. Nakoplje si dolg. Odprodaja hektare in pravice. S proizvajalci semen podpisuje pogodbe, ki jih ne bi smel. Naslednje leto, je prepričan – *naslednje leto* se bo nekaj zgodilo in jih rešilo, še vsakič se je.

Na koncu koncev Frank mlajši sto šestdesetim fotografijam samotnega velikana, ki sta jih posnela njegova oče in dedek, doda sedemsto petinpetdeset svojih. Enaindvajsetega dne zadnjega aprila njegovega življenja, ko je prikovan na posteljo, se njegov sin Eric od svojega doma štirideset minut proč pripelje do kmetije in povzpne na vzpetino, da posname še eno črno-belo fotografijo, zdaj do robov zapolnjeno s košatimi vejami. Posnetek pokaže starcu. To mu je lažje kot očetu povedati, da ga ima rad.

Frank mlajši se spači kot ob okusu grenkih mandljev. »Poslušaj. Dal sem obljubo in sem jo držal. Ti nikomur ne dolguješ nič. Pusti to preklemansko stvar pri miru.«

Prav tako bi lahko orjaškemu kostanju velel, naj se preneha bohotiti.

Tri četrto stoletja odpleše pred očmi v petih sekundah. Nicholas Hoel s palcem potegne po robu snopa tisočih fotografij, išoč skriti pomen teh desetletij. Pri petindvajsetih se je na kratko vrnil na kmetijo, kjer je preživel vse božiče svojega življenja. Srečo ima, da je tu kljub vsem odpovedanim poletom. Od zahoda se bližajo snežni viharji, letala po vsej deželi so prizemljena.

S svojimi se je pripeljal, da bi bil pri babici. Jutri bo iz vse države pripotovalo še več družinskih članov. Ob zdrsu prsta ob fotografijah se mu vračajo spomini s kmetije: počitnice njegovega otroštva, ves klan, zbran ob puranu ali božičnih hvalnicah, kresnih zastavicah in ognjemetih. Vse je nekako vkodirano v tistem animiranem drevesu, vsa družinska srečanja ob različnih letnih časih, druženja z bratranci in sestričnami v dnevih raziskovanja in dolgočasenja med koruzo. Med prelistavanjem fotografij nazaj Nicholas čuti, da se leta luščijo kot oparjene tapete.

Vselej živali. Najprej psi – zlasti tisti trinogi, ki je napol podivjal od navdušenja vsakič, ko je Nickova družina zapeljala na dolgi makadamski dovoz. Potem

vroča sapa konj in trdi šopi kravjih ščetin. Kače, ki se vijejo med požetim strniščem. Zajčji brlog, ob katerega se spotakneš poleg poštnega nabiralnika. Nekega julija poldivje mačke, ki so se pojavile izpod verande, zaudarjajoče po skrivnosti in sesirjenem mleku. Drobna darila mrtvih miši na pragu zadnjih vrat.

Ta petsekundni film prikliče prvinske prizore. Postopanje po garaži z njenimi stroji in nedoumljivimi orodji. Posedanje v kuhinji, nagneteni s Hoeli, vdihavanje plesnivega, razpokanega linoleja, medtem ko v svojih skrivnih gnezdih med stenski sohami copotajo veverice. Večurno razkopavanje z dvema mlajšima bratrancema, njihove starinske lopate z bunkastim ročajem so vsekavale rov v globino, v kateri je Nick vsak čas napovedoval magmo.

Sedi za pisalno mizo v delovni sobi pokojnega dedka in si ogleduje projekt, ki je preživel štiri generacije svojih ustvarjalcev. Od vse navlake, nakopičene na Hoelovi kmetiji – stotin kozarcev za piškote in steklenih snežnih krogel, zaboja na podstrešju z očetovimi starimi bilancami, orgel na pedalni meh, rešenih iz cerkve, v kateri je bil krščen njegov pradedek, očetovih in stričevih starinskih igrač, zglajenih borovih kegljev in neverjetnega mesta, ki deluje na magnetne, skrite pod ulicami – je bil od nekdaj prav ta kupček fotografij tisti zaklad na kmetiji, ki se ga ni nikdar naveličal. Vsaka slika sama po sebi ne izdaja ničesar razen drevesa, na katero je splezal že tolikokrat, da bi zmoget tudi slep. Toda ko mu fotografije zdrsijo ob prstu, leseni korintski steber pod njegovim palcem nabrekne, se mogočno dvigne in osvo-

bodi. Tri četrt stoletja steče v času, ki je potreben, da zdrdraš zahvalno molitev. Nekoč je Nick kot devetletnik, ko so z družino prišli na kmetijo za veliko noč, predrsal sveženj fotografij tolikokrat zaporedoma, da ga je dedek pocukal za ušesa in skril slike na najvišjo polico garderobne omare, smrdeče po naftalinu. A čim so se odrasli varno umaknili v spodnje nadstropje, je bil Nick že na stolu in spet pri svežnju.

Njegova dediščina so, Hoelov zaščitni znak. Nobena druga družina v deželi nima drevesa, kot je Hoelovo drevo. In nobena druga družina v Iowi že po čistem čudaštvu ne bi mogla prekositi tega večgeneracijskega projekta. In vendar se je zdelo, da odrasli nikoli ne znajo povedati, kam bi ta projekt utegnil peljati. Ne stari starši ne oče mu niso znali pojasniti smisla te neznansko debele listanke. Dedek je samo govoril: »Obljubil sem očetu, in on je obljubil svojemu.« In isti človek, spet drugič: »Človek kar drugače pogleda na stvari, kajne?« Res je.

Na tej kmetiji je Nick prvič začel risati. S svinčnikom ujete fantovske sanje – rakete, fantazijski avtomobili, nakopičene vojske, izmišljena mesta, vsako leto vse bolj polna baročnih podrobnosti. Potem vse bolj divje teksture, iz neposrednega opazovanja – gozd dlak na goseničinem hrbtu in viharni vzorci v žitnem zrnju na deskah. Prav na tej kmetiji je, opijanjen od te fotografske listanke, prvič začel risati veje. Na dan neodvisnosti je ležal na hrbtu in strmел kvišku v iztezajoče se drevo, medtem ko so vsi drugi metali podkve. V tem nenehnem vejenju je bila skrita geometrija, uravnoteženost različnih debelin in dolžin,

ki je presejala njegove umetniške zmožnosti razkrivanja. Ko je risal, je tuhtal, kakšni bi morali biti njegovi možgani, da bi razložili vsakega od stotin šilastih listov na dani veji in jih prepoznali tako zlahka, kot prepozna obraze svojih bratrancev.

Še en poteg skozi čarobni animirani film in hitreje, kot se črno-beli brokoli spremeni v nebotičnega velikana, se devetletnik, ki ga dedek vleče za ušesa, spremeni v najstnika, se zaljubi v Boga, vsak večer moli k Bogu, vendar le redko dovolj uspešno, da bi ga to odvrnilo od samozadovoljevanja ob misli na Shelly Harper; se oddalji od Boga in zbliža s kitaro; se znajde v zaporu zaradi pol džojnta trave, je obsojen na šest mesecev v mladoletniškem odvrčalnem zaporu blizu Cedar Rapidsa in tam – ko po cele ure naenkrat riše vse, kar lahko uzre skozi z rešetkami okovana spalnična okna – spozna, da mora preživeti svoje življenje v izdelovanju čudnih reči.

Dobro se je zavedal, da bo idejo težko prodati. Hoeli so bili kmetje, živilski trgovci in prodajalci kmetijske mehanizacije kot njegov oče, brutalno praktični ljudje, ukoreninjeni v logiki zemlje in gnani v dolge, nepopustljive delovnike leto za letom, ne da bi se kdaj vprašali, zakaj. Nick se je pripravil na obračun, na nekaj iz romanov D. H. Lawrencea, ki so mu pomagali preživeti srednjo šolo. Vadil je cele tedne, absurdnost njegove zahteve se mu je zatikala v grlu: *Očka, izredno rad bi se na tvoje stroške pognal prek roba zdravorazumske eksistence in se vpisal med uradno nezaposljive.*

Izbral si je neki zgodnjepomladni večer. Oče je sedel na divanu na zamreženi verandi kot večino večerov in prebiral biografijo Douglasa MacArthurja. Nicholas se je usedel v gugalnik poleg njega. Blage sapice so vlekli skozi mrežo in mu mršile lase. »Očka? Rad bi šel na likovno akademijo.«

Oče se je zazrl prek vrha knjige, kot da strmi v razvaline svojega rodu. »Se mi je zdelo, da bo kaj takega.« In že Nicka ni bilo več, odvalil se je na povodcu, dovolj dolgem, da je segel do Chicago Loopa, s svobodo, da preizkusi vse napake, lastne njegovemu poželju. Na šoli v Chicagu se je naučil mnogih stvari:

1. Človeška zgodovina je zgodba vse bolj brezglave lakote.
2. Umetnost ni prav nič podobna tistemu, kar si je mislil, da je.
3. Ljudje bodo izdelali bolj ali manj vse, kar človeku lahko pade na pamet. Prefinjeno izrezljane portrete na vrhu svinčnikove konice. S poliuretanom prevlečen pasji drek. Gradbene projekte v velikosti manjših držav.
4. Človek kar drugače pogleda na stvari, kajne?

Njegovi vrstniki so se smejali njegovim majhnim risbicam s svinčnikom in hiperrealističnim podobam *trompe l'oeil*. A izdeloval jih je še naprej, semester za semestrom. V tretjem letniku je postal že razvpit. Celó skrivaj občudovan.

Neke zimske noči v zadnjem letniku je imel v svoji najeti garsonjeri v Rogers Parku nenavadne sanje.

Ženska, ki jo je ljubil, ga je vprašala: *Kaj si v resnici želiš ustvariti?* Razgalil je dlani proti nebu in skomignil. Drobna studenca krvi sta mu navrela v središčih dlani. Iz teh studencev sta pognali razvejeni bodici. Panično je začel udrihati okrog sebe in se prebudil. Minilo je pol ure, preden se mu je srce dovolj umirilo, da se je zavedel, od kod te bodice: iz dolgoletnih fotografij kostanja, ki ga je posadil njegov cigansko norveški praprapradedek pred sto dvajsetimi leti, vpisan v tisto korespondenčno šolo primitivne umetnosti, ravnico zahodne Iowe. Nick sedi za pisalno mizo in s prstom še enkrat potegne od robu fotografij v svežnju. Prejšnje leto mu je Inštitut likovne šole podelil Sternovo nagrado za kiparstvo. Letos je nabavni referent pri znameniti chicaški veleblagovnici, ki že četrto stoletja počasi umira. Dejansko si je prislužil diplomo, ki pomeni le licenco za izdelovanje nenavadnih artefaktov, ki bodo spravljeni v zadrego njegove prijatelje in v jezo neznanca. V Oak Parku je neki U-Stor-It, natlačen z maskami iz papirne kaše za ulične maškarade in z nadrealistično scenografijo za predstavo, ki so jo uprizorili v nekem majhnem gledališču blizu Andersonvilla in je šla s sporeda po treh ponovitvah. Toda pri petindvajsetih letih si kot potomec vrste generacij kmetov raje predstavlja, da ga največji dosežki šele čakajo.

Dan pred božičnim večerom je. Hoelovi se bodo množično zgrnili na kmetijo šele jutri, toda babica je že zdaj v stanju popolne blaženosti. Živi za te dneve, ko se stara, prepisna hiša napolni s potomci. Kmetije ni več, samo še hiša na samotni vzpetini. Vsa Hoe-